

Poučevanje slovenščine kot drugega jezika

Nataša Polončič, profesorica slovenščine, OŠ Davorina Jenka

V Slovenijo se je v zadnjih nekaj letih priselilo veliko tujcev, ki so šli s trebuhom za kruhom. S priseljenci pa v šole prihajajo tudi njihovi otroci, ki jim slovenščina ni materni jezik. Učitelji nenapovedano v razred dobijo učenca tujca, ki ne zna jezika, največkrat ne zna niti katerega od svetovnih jezikov. V stiski se zaradi onemogočene komunikacije tako znajdejo ne le družine, ampak tudi pedagogi, ki učenca poučujejo. Učitelji ob tem potrebujemo podporo in orodja, s katerimi bi najhitreje in najučinkoviteje vključili novega učenca v jezikovno in učno okolje. S predstavitvijo načinov poučevanja slovenščine kot drugega/tujega jezika in didaktičnih pripomočkov za poučevanje smo nedvomno korak bliže zadanemu cilju.

UVOD

Veliko učiteljev, predvsem učitelji slovenščine, se znajde pred dilemo, ko je treba učenca priseljenca naučiti slovenščine. Didaktiki slovenščine kot drugega jezika in učnega predmeta slovenščine se med seboj močno razlikujeta. Metode poučevanja slovenščine kot drugega jezika je zato treba prilagajati na način, ki je bolj podoben metodam poučevanja angleščine ali nemščine na osnovnih (pozneje tudi na srednjih) šolah. To pa pomeni, da je treba učne vsebine prilagajati jezikovni zmožnosti in napredku posameznega otroka ter ga poučevati predvsem o vsebinah, ki se učitelju slovenščine v slovenski šoli zdijo popolnoma samoumevne (slovenska abeceda, razlaga besedišča, glasoslovje, vokalizem ipd.). Učenec priseljenec pri vključevanju v slovensko šolo ne bo razumel ničesar, kar mu bomo povedali, ne bo razumel navodil, četudi bodo zapisana na tabli z odebeljeno pisavo pri pomembnejših delih vsebine ter jih bo učitelj počasi in razločno oziroma glasno izgovarjal. Učenec priseljenec potrebuje vsaj dva meseca, da usvoji nekaj osnovnih fraz. V podobni zadregi so tudi učitelji, ki v razred dobijo učenca priseljenca.

Občutke otroka priseljenca ob prihodu v novo državo je odlično ponazorila mag. Vildana Sulić: »Nekega dne, ko so učenci pojedli malico, je učiteljica prosila učenca priseljenca, ki je bil nekaj dni na šoli, naj prtiček vrže v koš za prtičke, naj bananin olupek vrže v biološke odpadke ter naj jogurtov lonček vrže v koš za embalažo. Sodeč po začudenem pogledu učenca je ugotovila, da je od vsega razumel le dve besedi: jogurt in banana. Ko dobimo takšnega otroka v razred, pogosto začnemo premišljevati, kako ga bomo poučevali in koliko časa bo potreboval, da usvoji slovnico ter gradivo pri učnih predmetih. Pri otrocih priseljencah bi bilo treba v prvih nekaj dneh ublažiti včasih tudi nam tako znani občutek 'padel sem z Marsa'.

Da bi bilo »marsovskega« občutka manj, moramo v začetni fazi učenja najprej ugotoviti, katero raven

jezikovnega znanja otrok priseljenec dosega. Najlažje bi znanje preverili s standardiziranimi testi, kot jih izvajajo na Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, vendar se tudi pri tovrstni standardizaciji pojavlja težava, saj je vsebina testov prilagojena odraslim, ne osnovno- ali srednješolcem. Center za slovenščino je v zadnjih letih naredil korake tudi v to smer, saj so strokovni delavci izdali kar nekaj učbenikov in drugega gradiva za poučevanje slovenščine kot tujega jezika, ki so prilagojeni ravno tovrstni populaciji (učne kartice *Slika jezika*, učbenik in delovni zvezek *Čas za slovenščino* 1 in 2 idr.).

NAČINI POUČEVANJA SLOVENŠČINE KOT DRUGEGA/TUJEGA JEZIKA

Poznamo več ravni jezikovnega znanja, t. i. skupni evropski jezikovni okvir (SEJO; Svet za kulturno sodelovanje Odbor za izobraževanje Oddelka za moderne jezike v Strasbourgu), in sicer A1 (začetna stopnja, t. i. preživetvena raven, kjer govorec izhaja iz nesorodne jezikovne skupine), A2 (začetna do nadaljevalna stopnja; gre za stopnjo pasivnega znanja jezika oziroma govornika začetnika, ki prihaja iz /južno/slovanske jezikovne skupine), B1 (učenec doseže sporazumevalni prag in je v jeziku države gostiteljice že avtonomen), B2 (višja raven, učenec na tej stopnji že samostojno tvori povedi, lahko brez zadrege sodeluje v razpravah oziroma v pogovoru), C1 (raven učinkovitosti, učenec že odlično obvlada jezik, v njem se ne samo odlično sporazumeva, ampak lahko tvori daljše pisne izdelke) in C2 (raven mojstra, kjer se učenec priseljenec približa ravni znanja jezika /izobraženih/ naravnih govorcev).

Izkušnje učiteljev praktikov na področju poučevanja učencev priseljencev kažejo, da je ob prihodu učenca v novo okolje, katerega jezika ne pozna, zanj najboljše izbira vključitev v jezikovni tečaj. Od njegovega predznanja je odvisno, na katero stopnjo bo sprejet. Učenec bo na tečaju pridobil znanje jezika, ki mu bo

pomagalo tudi pri navezovanju stikov. Učenec, ki nima nobenega stičnega jezika z drugimi, lahko zapade v izoliranost, njegova samopodoba pa se močno poslabša. Ravno tečaj slovenščine kot drugega jezika je priložnost, da se učitelj in učenec spoznata, da učenec spregovori v zanj tujem jeziku in si poišče prijatelje, s katerimi lahko nadaljuje neformalno učenje jezika.

V praksi se je izkazalo, da je na začetku tečaja pomembno, da se učenci priseljenci predstavijo v svojem jeziku, nato pa jih učitelj nauči slovensko abecedo in števila ter nekaj fraz za predstavitev (npr. *Ime mi je ... Star/Stara sem ... Sem iz ...*). Na koncu ure se

učenec lahko predstavi v slovenščini. Dokler učenec priseljenec ne pozna večjega nabora besed v slovenščini, je brez pomena vsak učni list pri katerem koli predmetu. Učitelji naj v tem vmesnem obdobju, ko se učenec priseljenec šele privaja na novo okolje, raje sodeluje z učiteljem, ki otroka poučuje slovenščino kot drugi jezik, in naj skupaj pripravita vaje za utrjevanje slovenščine kot drugega jezika.

Učitelj lahko z učencem priseljencem obravnava različne teme. Spodaj našteje teme so učiteljem le v pomoč in zanje niso zavezujoče (gl. Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole, ZRSŠ, MŠŠ, 2012).

TEMA	VSEBINA
JAZ IN MOJA DRŽAVA	osebna identiteta, števila (starost), naslov, telefonska številka, datum, države in jeziki, kraj rojstva, poimenovanje prebivalcev, družinski člani, poklic, interesi, značaj, počutje, ednina, množina ...
DRUŽINA IN DOM	družinski člani, prazniki, navade, prostori v hiši, hrana, pijača, družinske dejavnosti, svojilni pridevniki, vezava pridevnika in samostalnika, sedanjik ...
ŠOLA	vrste šol, šolski prostori, poklici v šoli, poimenovanje šolskih predmetov, urnik, ura, deli dneva, obšolske dejavnosti, domača naloga ...
PROSTI ČAS	hobiji, počitnice (tematsko), oblačila, barve, glagol nositi/imeti/kupiti/naročiti, kino, gledališče, poimenovanje stavb (za kulturo in zabavo), pridevniki, v trgovini, najamem/oddam stanovanje ...
TELO IN ZDRAVJE	deli telesa, počutje, pridevniki, bolezni, nevarnosti za zdravje, stavbe, povezane z zdravjem, slabe navade, dobre navade, pridevniki v opozicijah (visok-nizek, debel-suh), 3. sklon (grem k/h ...) ...
V TRGOVINI	količinski izrazi (kilo moke dva litra mleka ...), na tržnici, poimenovanje različnih vrst in tipov embalaže (vrečka čipsa, steklenica vode ...), denar, pomanjševalnice, pisanje kuharskih receptov, prehranjevalne navade Slovencev in ...
V GLEDALIŠČU	stopnjevanje pridevnikov, 5. sklon, ujemanje samostalnika in pridevnika, primerjanje (Triglav je višji od Šmarne gore ...), preteklik ...
PRI VEDEŽEVALKI	prihodnjik, horoskop, pogojnik, frazemi, 6. sklon, predloga S/Z in NAD/POD, OB, K/H ...
ČE PA NE SLIŠIM	velelnik, 3. sklon, naklonski glagoli, glagolski vid ...

Tabela 1: Prikaz individualiziranega učnega načrta kot orodje za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika (Povzeto po UN Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik.)

Slika 1: Utrjevanje s karticami Speech

METODE IN PRIPOMOČKI PRI POUČEVANJU SLOVENŠČINE KOT DRUGEGA ALI TUJEGA JEZIKA

Raziskave, ki se ukvarjajo s poučevanjem drugega ali tujega jezika – projekti Centra za slovenščino, projekt Uspešno vključevanje otrok priseljencev v učni proces, Medkulturnost kot nova oblika sobivanja ipd. –, kažejo, da se vsi otroci radi učijo, če je učenje predstavljeno kot igra. Učenec, ki še ne razume jezika, se težje uči, vendar mu učitelji lahko delo olajšajo, če imajo pravi pristop in znajo prilagajati učno gradivo. Seveda pa učitelj to lahko stori šele po tem, ko učenec priseljenec usvoji

določen nabor besedišča oziroma doseže raven jezikovnega znanja A2. Mnogo učiteljev, med drugim tudi slavisti, slovenščine kot tujega jezika ne znajo poučevati, saj fakultete tovrstna znanja ponujajo šele zadnjih nekaj let (po bolonjski prenovi leta 2009/2010).¹ Učitelji se lahko za nasvete obrnejo na učitelje tujih jezikov – ti jim lahko dajo zamisli, kako dejavnost prilagoditi slovenščini. Zelo učinkovit in zabaven pouk lahko izpeljemo s karticami *Speech*, ki so na našem trgu manj znane (Slika 1). Bolj jih poznajo učitelji tujih jezikov. Utrjevanje in učenje jezika s temi karticami je mogoče na več načinov. Pri prvem gre zgolj za utrjevanje

Slika 2: Kocke Rory, oblikovanje zgodbe

¹ Vir: Spletna stran Filozofske fakultete, Univerze v Ljubljani, 14. 8. 2020.

Slika 3: Realistične fotografije (učno gradivo)

besedišča, druge načine pa lahko uporabimo glede na učenčevo znanje jezika in inovativnost učitelja. Primer zelo dobrega utrjevanja besedišča je igra *zakaj pa – zato, ker ...*, pri kateri učenci dobijo pet kartic, nato pa prvi postavi vprašanje, ki je povezano s sličico na kartici (npr. Zakaj je fant jezen?). Drugi udeleženec pogleda v svojo kartico in skuša dati približno smiseln odgovor glede na sličico, ki jo ima na voljo (npr. Ker ni smel na plezanje.). Nato drugi udeleženec postavi novo vprašanje, ki je vezano na prejšnje (npr. Zakaj pa ni smel na plezanje?), in eden od udeležencev odgovori glede na podobo svoje kartice.

Govorcu, ki mu je slovenščina tuji jezik, moramo najprej razložiti osnove jezika, začnši z abecedo, števili, imeni dni v tednu, imeni mesecev ipd. Naj se sliši še tako banalno, vendar se tudi mi nismo učili tujega jezika tako, da so nam v roke porinili npr. Shakespearja pri pouku angleščine ali Göetheja, če smo se začeli učiti nemščino.

V praksi so se kot odličen pripomoček za razvoj besedišča in tvorbo povedi izkazale kocke *Rory*. Gre za devet kock, na katerih so različne sličice. Učenec jih vrže in iz njih nato skuša sestaviti zgodbo. Pravila za to dejavnost so lahko ohlapnejša (npr. ni obvezno, da učenec uporabi vseh devet kock, zgodba se lahko začne *in medias res*), lahko pa smo natančnejši in zahtevamo, da učenec uporabi tri kocke za oblikovanje uvoda, tri za oblikovanje jedra in tri za zaključek. V praksi se je ta način izkazal za zelo dobrega, posebno pri učencih tujcih, ki so že imeli nekaj jezikovnega znanja slovenščine. Učencem razložimo, da slička nima nujno dobresednega pomena, ampak jo lahko uporabijo tudi metaforično (npr. piramida lahko pomeni tudi npr. Egipt, faraona, zgodovino, skrivnost,

zaklad ipd.). S kockami *Rory* lahko učitelj – predvsem na razredni stopnji – učenecem priseljencem (in s tem posledično tudi ostalim učenecem) približa obravnavano učno snov. Ob branju ali pripovedovanju lahko učenecem pokaže sličico na kocki, da si lažje predstavljajo, kaj določena poved pomeni. Tako učenci dobivajo asociacije, se učijo besedišča in hkrati poslušajo besede, povezane v povedi. Ob tem lahko vadimo tudi zapis določenih besed, učenci pa zase oblikujejo slovarček novega besedišča.

Učencem postopoma dodajamo besedišče, najbolje skozi igro. Po izkušnjah praktikov iger ni nikoli preveč, celo pri odraslih se izkažejo kot nujna didaktična metoda. Učenec, ki se pri pouku zabava in ima pozitivno izkušnjo z učenjem, si dokazano zapomni več. Začnemo z znanimi pojmi, ki so otroku blizu, npr. jaz in predmeti okoli mene. Ko učenci enkrat usvojijo besede za poimenovanje določenih predmetov ali npr. delov telesa, igro nadgradimo z različnimi dodatnimi nalogami. Če poimenujemo dele telesa, lahko otroci potujejo po človeškem telesu in sproti rešujejo dane naloge. Ko učenci pokažejo na koleno, delajo počep, ko pa pridejo do ušesa, prisluhnejo tišini. Učenje skozi igro otrok ne utruja, učitelj bo tisti, ki bo moral igro prekiniti. V tej fazi je pomembno, da se učenci naučijo besede pravilno izgovarjati, zapis je postranskega pomena. Kadar učenec pri učenju kažemo slikovno gradivo, naj bo to realno (npr. fotografija). Pozorni moramo biti na to, da različne kulture drugače pojmujejo določene stvari, zato bi utegnile biti risbe ali slike učencu nerazumljive.

Gradivo naj bo sestavljeno tako, da bo učenecem predstavljalo njihov svet (npr. števnikov se lahko učijo tako, da izdelamo sestavljanke, na kateri bo podoba znane športnika ali glasbenika, in nanjo napišemo števila).

Tako bo učenec raje sestavljal sliko in zraven ponavljal števnike ter si jih tako bolje zapomnil. Besedni zaklad bomo pri učencih priseljencih širili tudi s spodbujanjem, naj za govorni nastop pripravijo predstavitev svojega domačega kraja ali države. Počutili se bodo pomembni, ko bodo o sebi govorili v drugem jeziku.

Kartice na Sliki 3 prikazujejo fotografije iz vsakdanjega življenja. Učenci jih uporabljajo za tvorbo povedi in opisov (npr. kje se nekaj dogaja, komu se dogaja, kakšna čustva spremljajo osebo, kdaj se dogaja ipd.). Kartice lahko poljubno uporabljamo glede na jezikovne zmožnosti učenca.

SKLEP

Poučevanje je že samo po sebi precejšnji izziv, ta pa se še poveča, če v razred dobimo učence tujce, ki slovenščine ne znajo in je zanje tuji jezik. Kar naenkrat iz profesorja slovenščine postanemo še učitelj slovenščine za drugi ali tuji jezik. To je približno tako zahtevno, kot da bi bili pilot in kontrolor letenja hkrati.

Šole dobivajo učence priseljence ves čas in ne vedno na začetku šolskega leta, zato se morajo organizirati po svojih najboljših močeh. Ob prihodu učencev priseljencev bi morale šole imeti pripravljene uvrstitvene teste, da bi učitelji ocenili, koliko učenec priseljenec razume jezik države, v katero se je preselil, in kako naj učitelji tem učencem individualizirajo učno gradivo in snov.

Učitelji imajo na voljo precej gradiva, ki je pod taktirko učiteljev praktikov nastajalo nekaj let (Razvijajmo medkulturnost kot novo obliko sobivanja, projekt Uspešno vključevanje otrok priseljencev /UVOP/, gradiva Centra za slovenščino, gradiva Zavoda za šolstvo itd.), prav tako je bilo na to temo napisanih že nekaj člankov. Kljub vsemu pa so učitelji, ko dobijo v razred učenca priseljenca, vsakokrat nemočni in ne vedo, kaj naj z njim delajo. Dolgoročno bi morale tudi lokalne skupnosti razmišljati o t. i. »uvajalnicah« za te otroke, na katerih bi se učenci naučili vsaj osnov jezika in približno spoznali šolo in okolje, v katerih bodo bivali in se izražali. Učenci priseljenci imajo različno predznanje jezika države, v katero se preselijo, prav tako se motivi za selitev njihovih staršev razlikujejo med posameznimi družinami. Učitelji morajo vzeti v zakup, da so bile določene družine v selitev prisiljene, zato je njihova asimilacija v novo okolje težja in potrebujejo dalj časa, da se naučijo jezika okolja.

V članku so bile izpostavljene določene smernice in načini za delo z učenci priseljenci. Pomembno je, da se učenec čuti sprejetega v okolju, kamor se je priselil, učenje jezika naj bo šele na drugem mestu. Učenec priseljenec, ki ga bomo lepo sprejeli v svojo sredino, se bo samoiniciativno pripravljen učiti slovenščine, saj bo imel interes za druženje s sovrstniki in željo po usvajanju novih znanj.

Pri tem procesu moramo v dobršni meri sodelovati vsi učitelji, ne le učitelji slovenščine. Spomnimo se, kako se počutimo, ko pridemo v drugo državo in nas nekdo sprašuje v nam nerazumljivem jeziku. Pomislimo na to, kako se počutimo, ko ne razumemo, kaj nam nekdo govori in nam zato to nerazumljivo besedo ali poved že petič ponavlja, vsakokrat glasneje. Glasnost in razločnost govora v nam neznanem jeziku še vedno ne pomeni, da bomo poved ali besede razumeli. Nek otrok je povedal: »To, da mi besedo poveš bolj na glas, še ne pomeni, da jo bom razumel.« Kot pedagogi bodimo z učenci priseljenci potrpežljivi in jim dajmo čas. Za uspešno vključitev v šolski sistem učenci potrebujejo najmanj od 180 do 200 ur učenja slovenščine, pa še to na najnižji jezikovni ravni. Zavedajmo se, da smo vsi učitelji slovenščine – pri športu, pri likovni umetnosti ali pri matematiki. Pomagajmo učencu in mu olajšajmo usvajanje jezika in učne snovi s slikovnim gradivom in poenostavljenimi učnimi listi. Standardi znanja pričakovano ne bodo enaki kot pri rojenih govornikih, a ocenjujmo napredek posameznika, ne primerjajmo ga z učenci, katerih materni jezik je slovenščina.

VIRI IN LITERATURA

- Berginc, J. (ur.) in Kolenko, M. (ur.) (1992): *Didaktične igre*. Ljubljana: Zavod za šolstvo in šport.
- Dobriča, V., Gorjup, P., in Potočnik, B. (2009): *80 iger za učenje tujih jezikov: Priročnik za učitelje*. Ljubljana: Didakta.
- Dralle, A., in Fenner, K. (2010): *Šolski slikovni slovar PONS: Angleško-slovensko-albanski*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Grosman, M. (2004): Ali je književnost pri pouku slovenščine kot tujega jezika lahko zanimiva? *Jezik in slovstvo*, let. 49 (št. 3/4): str. 123–132.
- Jelen Madruša, M. in Klančnik Kišasondi, V. (2013): *Na poti k učenju slovenščine*. Koper: Osnovna šola Koper.
- Knez, M., Klemen, M., Kern, D., Alič, T., Kralj, K., Markovič, A., Pisek, S. in Stritar, M. (2012): *Slika jezika*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Krakar Vogel, B. (2004): *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- Kravos, V. (2010): *Didaktične igre pri pouku španščine*. Ljubljana: Filozofska fakulteta – diplomsko delo.
- Markovič, A., Kajič Krmetič, Š., Rigler Šilc, K. in Škapin, D. (1998): *Slovenska beseda v živo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Markovič, A., Knez, M., Šoba, N. in Stritar, M. (2009): *Slovenska beseda v živo 3 a*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Markovič, A., Knez, M., Šoba, N. in Stritar, M. (2009): *Slovenska beseda v živo 3 b*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Markovič, A., Knez, M., Šoba, N. in Škapin, D. (2012): *Slovenska beseda v živo 2*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Markovič, A., Stritar, M., Jerman in T., Pisek, S. (2012): *Slovenska beseda v živo 1 a*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Markovič, A., Stritar, M., Jerman in T., Pisek, S. (2013): *Slovenska beseda v živo 1 b*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Petric Lasnik, I., Pirih Svetina, N. in Ponikvar, A. (2009): *Gremo naprej*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Petric Lasnik, I., Pirih Svetina, N., Ponikvar, A. in Liberšar, P. (2015): *Naprej pa v slovenščini*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Pezdir-Bartol, M. (1998): *Umetnostna besedila pri pouku slovenščine kot drugega/tujega jezika*. Ljubljana: Filozofska fakulteta – diplomsko delo.
- Pezdir-Bartol, M. (1999): Ustvarjalne metode pri obravnavi pesmi, proze in drame pri pouku slovenščine kot tujega jezika. V: Bešter Marja (ur.) *Zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika (Skripta, 3)*, str. 51–63. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete.
- Pirih Svetina, N., Ponikvar, A. (2012): A, B, C ... 1, 2, 3 gremo. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete v Ljubljani.
- Štefanec N. (2015): Poučevanje slovenščine kot drugega jezika. V: Baloh, A. (ur.), idr. *Razvijajmo medkulturnost kot novo obliko sobivanja*, str. 70–73. Ljubljana: ISA institut.
- Vučajnik, T., Upale, B., Kelner, M. (2011): *Poigravamo se slovensko*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.